

УДК 332.135:338.266.4

С.І. ГРЕЧАНА, канд. екон. наук, доц., старший науковий співробітник
Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ

МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК СУЧАСНИЙ ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Ключові слова: міжрегіональне співробітництво, інтеграція, синергетичний ефект, економічне зростання, регіон, показник, форми.

У статті розглянуто сутність та основи організації міжрегіонального співробітництва. Виділено його пріоритетні напрями на сучасному етапі. Доведено наявність низки переваг використання регіонами даної форми співпраці. Визначено організаційні форми міжрегіонального співробітництва на різних рівнях. Обґрунтовано його тісний зв'язок з економічним зростанням регіонів. Розроблено та запропоновано методичний підхід до формування системи показників міжрегіонального співробітництва.

Соціально-економічні здобутки сучасної України є недостатніми для забезпечення її подальшого успішного розвитку та зростання рівня життя населення. Тому нагальною необхідністю є концентрація наявних ресурсів, найскоріше об'єднання зусиль влади всіх рівнів та пошук нових форм і підходів до управління регіональним розвитком, серед яких особливу увагу слід приділити заходам щодо розширення міжрегіонального співробітництва. Пріоритетність його застосування обумовлюється не тільки потребою адаптації економічних суб'єктів до підвищення ролі інтеграційних процесів у світовій та національній економіці. Участь регіонів у такій співпраці дозволяє очікувати, що в результаті об'єднання їхніх зусиль та взаємодії у виробничій та невиробничій сферах будуть забезпечені організаційно-економічні передумови їх сталого економічного зростання.

Однак, окрім якісно нового державного регулювання та інфраструктурного забезпечення інтеграційних процесів регіональної економіки, міжрегіональне співробітництво потребує чіткого визначення підходів та прийомів його організації, функціонування та оцінювання. Наявність та оприлюднення такої систематизованої інформації дозволило б не тільки аналізувати наслідки цієї співпраці, а й дотримуватись відповідної прозорості прийняття управлінських рішень місцевої влади щодо забезпечення життєдіяльності територій, їх економічного зростання та соціального розвитку.

Дослідженню питань міжрегіонального співробітництва присвячені праці таких вітчизняних учених, як О. Бабінова [1], С. Біла [2], З. Варналій [3], В. Мамонова [4], В. Монастирний [5], Л. Прокопенко [6], І. Сторонянська [7] та ін. Але більшість із них, як правило, розглядають зміст поняття міжрегіонального співробітництва, відмічаючи відсутність його законодавчого врегулювання та єдиного підходу до його розуміння серед науковців; визначають проблеми

державного регулювання цього процесу, підкреслюючи його недосконалість та потребу в реформуванні; вивчають напрями розширення співпраці чи найкращі практики співробітництва. Водночас не приділяється достатньої уваги вивченню та оцінці синергетичних ефектів, які можуть виникати в разі участі регіонів в інтеграційних процесах та пов'язаних з цим позитивних змін у соціально-економічному становищі.

Тому **метою даної статті** є дослідження основних форм та напрямів міжрегіонального співробітництва, що можуть бути застосовані в Україні, визначення його ролі в економічному зростанні, а також формування методичних засад оцінювання перебігу та результатів такої співробітництва.

Економіка регіонів у сучасній Україні характеризується незбалансованим розвитком та неоднорідністю соціально-економічного становища, які поглиблюються через нестабільну економічну і політичну ситуацію та посилення кризових явищ в економіці. За результатами досліджень Національного інституту стратегічних досліджень [8, С. 80], це унеможливує задоволення потреб громадян на рівні більшому за встановлений державою, зменшує можливості середньострокового прогнозування та заперечує застосування довгострокового планування, ослаблює стимули до розширення господарських зв'язків та порушує наявні механізми взаємодії органів влади, органів місцевого самоврядування та громадського сектору.

Тому необхідна активізація внутрішніх зусиль кожного регіону для досягнення власних цілей розвитку. На цьому шляху в пригоді може статися модель ендегенного розвитку регіонів, яка набула особливої популярності у 1980-х роках на заході, та базується на «максимальному використанні місцевих ресурсів — робочої сили, акумульованому на місцевому рівні капіталу, підприємницького потенціалу, специфічних знань виробничого процесу і можливостях виконання специфічних професійних завдань. Іншим елементом моделі є здатність місцевої економіки контролювати процес накопичення на локальному рівні» [9, С. 7]. Однак не у всіх регіонів є достатній виробничий та ресурсний потенціал для самостійного виконання поставлених завдань, тому єдиним виходом із цієї ситуації є викорис-

тання переваг участі у міжрегіональних чи міжнародних інтеграційних процесах.

Інтеграція є панівною тенденцією сучасного розвитку, охоплюючи діяльність економічних суб'єктів усіх рівнів. Участь у ній розширює можливості залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, дозволяє не тільки успішно адаптуватися до агресивних зовнішніх умов, а й призводить до капіталізації бізнесу, розширенню його обсягів, сприяє позитивним змінам у фінансовому стані. Тому основна увага у розвитку регіонів України має приділятися питанням єднання їхніх зусиль у міжрегіональній соціально-економічній взаємодії, як передумови підвищення конкурентоздатності регіонів та рівня життя їх мешканців, а також чинника подальшого становлення державності та посилення її економічної могутності. Для цього однією з пріоритетних цілей Стратегії регіонального розвитку країни визначено територіальну соціально-економічну інтеграцію і просторовий розвиток, однією з операційних цілей якої є розвиток міжрегіонального співробітництва [10].

За своєю сутністю міжрегіональне співробітництво є взаємоузгодженою екстериторіальною діяльністю органів влади всіх рівнів, юридичних осіб та громадських організацій, що здійснюється в межах правового поля з метою вирішення спільних економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших питань.

Міжрегіональне співробітництво є інструментом розв'язання регіональних проблем і складовою механізму економічного зростання як на національному, так і регіональному рівнях. Для країни в цілому активізація міжрегіонального співробітництва вирішує головне завдання щодо «капіталізації, мобілізації та оптимізації використання ресурсів регіонів як головного джерела соціально-економічного розвитку країни» [2, С. 8]. Регіони, що беруть участь у цьому різновиді інтеграційних процесів, отримують:

- більш широкий доступ суб'єктів господарювання до ресурсів: фінансових, трудових, матеріальних, новітніх технологій;
- можливість виробляти та постачати продукцію на міжрегіональний ринок, який є більш ємним;
- можливість оперувати на більш широкому інтегрованому, можливо міжнародному, ринковому просторі;

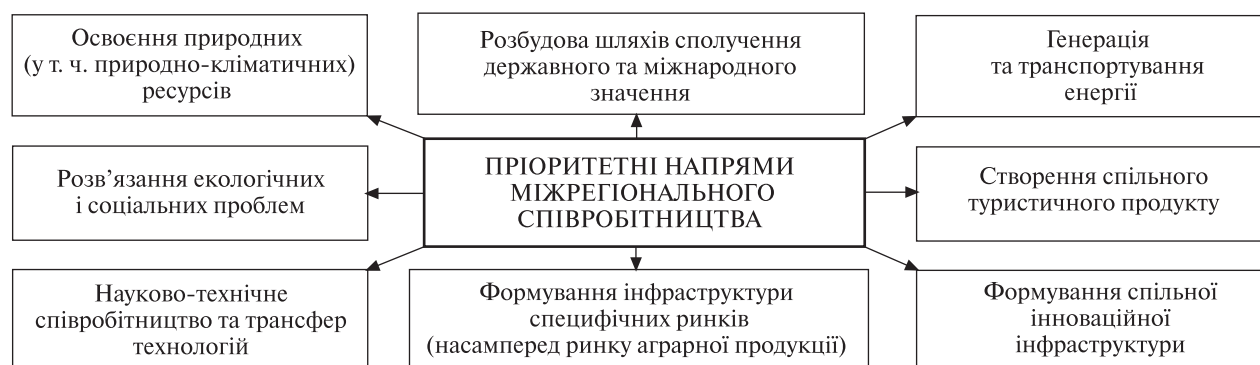

Рис. 1. Пріоритетні напрями міжрегіонального співробітництва в Україні

- створення привілейованих умов для суб'єктів господарювання регіонів-учасників, у т. ч. захист від конкурентів-виробників з інших регіонів та країн;

- сумісне вирішення складних спільних соціально-економічних, науково-технічних, екологічних та інших проблем.

Як логічне продовження стратегічного курсу України на утвердження в суспільстві принципів демократії міжрегіональне співробітництво розвивати необхідно за тими напрямами (рис. 1), які вирішують спільні для декількох регіонів проблеми на шляху зростання та дають змогу капіталізувати ресурси, що за потужністю суттєво перевищують можливості окремих регіонів [2, С. 9].

Відповідно різняться і механізми інтеграційного розвитку. На мікрорівні це: «об'єднання з іншими бізнес-одинацями (підприємствами або об'єднаннями підприємств) на добровільній (злиття, поглинання, приєднання) або примусовій основі (захоплення), деінвестування — часткова або повна розпродаж активів підприємства (об'єднання підприємства) або окремих бізнес-одинаць (ліквідація), реструктуризація — зміна форми власності підприємства або його організаційно-правової форми (поділ, виділення, перетворення)» [11, С. 46].

Інші механізми, що можуть бути використані: угоди про кооперацію або франчайзинг, субпідрядні контракти, лізинг, інтрапренерство та стратегічні альянси. Частково вони застосовуються і на рівні макроінтеграції (глобальному, національному, регіональному). Крім того, на цих рівнях організаційними формами інтеграції є концентрація, спеціалізація, кооперування, створення технопарків, технополісів, кластерів, транснаціональних корпорацій, асоціацій, об'єднань, консорціумів тощо.

На регіональному рівні специфіка міжрегіонального співробітництва дозволяє виділити такі її форми, як «кластери, міські агломерації, регіональні мережі, транспортні коридори, міжрегіональні союзи промисловців, міжрегіональні асоціації підприємців, міжрегіональні корпорації, регіональні угоди і проекти, євро регіони тощо» [12, С. 23]. Наведені інтегровані структури є здатними до самоорганізації відкритими економічними системами, які мають властивості постійного контакту з навколишнім середовищем та взаємодії її частин. Таким чином, кожна складна динамічна система прагне отримати максимальний ефект за рахунок своєї цілісності; прагне максимально використовувати можливості кооперування для досягнення ефектів.

Отже, завдяки зазначеним особливостям, у результаті розвитку міжрегіонального співробітництва можливим стає отримання позитивних синергетичних ефектів та нарощення темпів економічного зростання регіонів. Їх прояви можуть різнитися залежно від обраної форми співпраці. Утворення кластерів дозволяє знижувати витрати поточної діяльності, підвищити гнучкість і конкурентоспроможність при створенні нових продуктів, технологій, освоєння нових ринків, сприяє створенню нових бізнес-структур, збільшує податкоємність територій тощо. Міські агломерації можуть виступати як загальні об'єкти інвестицій. Регіональні мережі сприяють зміцненню зв'язків між регіонами. Міжрегіональна співпраця у формі розвитку транспортних коридорів «допоможе скоротити бар'єри для міжрегіонального і транзитного руху, понизити транспортні витрати, підвищити якість транспортних послуг, подолавши недоліки невеликих місцевих ринків і зробивши регіони при-

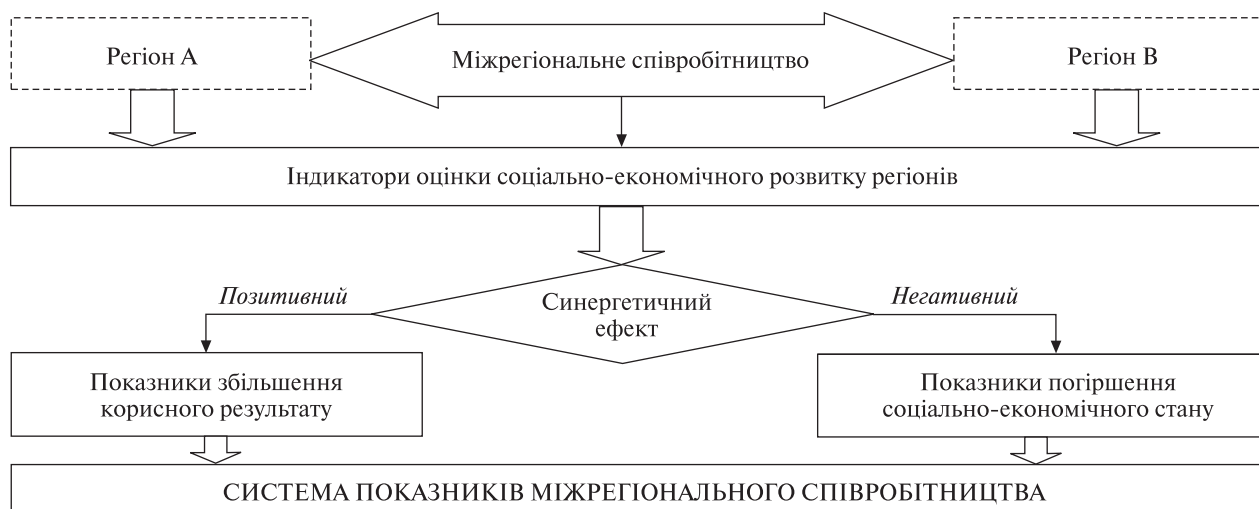

Рис. 2. Методичний підхід до формування системи показників міжрегіонального співробітництва

важливішими для іноземних і місцевих інвесторів, а також надавши підтримку новим торговим можливостям» [13, С. 38—39]. Євро-регіони забезпечують підвищення життєвого рівня населення прикордонних територій, створення і розбудову транспортної і комунікаційної інфраструктури тощо.

Наявність позитивних ефектів економічного розвитку сприяє зростанню у соціальній сфері. Отримане в результаті співробітництва за рахунок раціонального комбінування ресурсів збільшення корисного результату чи зниження витрат на його досягнення може призвести до реінвестиції отриманих (зеконормованих) коштів у соціальні програми щодо підвищення добробуту населення. Це ще раз підтверджує, що синергетичний ефект від розвитку міжрегіонального співробітництва відіграє винятково важливу роль в економічному зростанні країни та її регіонів. Тому нагальним питанням постає необхідність вимірювання його розміру, що надасть можливість не тільки аналізувати результати, а й приймати зважені управлінські рішення щодо вибору відповідних форм чи інструментів співпраці при складанні планів та укладанні угод.

Таке оцінювання має бути націлено на визначення як індикаторів перебігу процесів міжрегіонального співробітництва, так і його ефективності з визначенням впливу на розвиток регіонів-учасників. Для цього може бути застосований багатокритеріальний показник, отриманий як інтегральний чи рейтинговий, або певна узгоджена система показників,

які б комплексно охоплювали необхідні точки контролю. Однак на сьогоднішній день поки відсутня не тільки така система чи показник, але й єдиний методичний підхід до їхньої побудови, хоча в процесі вдосконалення теоретичних та методичних напрацювань за даною тематикою постійно з'являються нові пропозиції.

Головна проблема побудови шуканої моделі оцінки перебігу та результатів міжрегіонального співробітництва полягає в тому, що, з одного боку, це аналіз інтеграційних процесів певних економічних суб'єктів, які, в першу чергу, впливають на їхній власний розвиток. З іншого боку, ці процеси об'єктивно пов'язані зі зростанням чи занепадом виробничої та соціальної сфери відповідних регіонів, до яких вони територіально належать чи які беруть участь у співпраці. Тому для розв'язання поставленого завдання необхідно об'єднати підходи до визначення синергетичного ефекту інтегрованих підприємницьких структур з прийомами оцінки економічного зростання регіонів.

Систематизація сучасного досвіду щодо вирішення завдань першого [14—17] та другого напрямів аналізу [18—21], а також робіт щодо оцінювання міжрегіонального співробітництва [7, 22] дозволили сформулювати авторське бачення методики побудови моделі оцінки перебігу та результатів міжрегіонального співробітництва (рис. 2).

Для розуміння сутності методики необхідно навести пояснення до цієї моделі. На

першому етапі проводиться вибір тих показників соціально-економічного розвитку регіонів-учасників, на яких може відобразитись результат міжрегіонального співробітництва. Оскільки його метою є створення плідних взаємовідносин, які засновані на принципах співпраці та орієнтовані на раціональне відтворення ресурсів, то в першу чергу можна виокремити наступні групи показників: валового регіонального продукту, міжрегіональної торгівлі, міжрегіонального руху капіталів та інвестицій, міжрегіональної міграції населення, транспортних потоків тощо. Необхідно долучити до аналізу і показники рівня життя населення, оцінки зайнятості, освіти, охорони здоров'я та інші. Обирати дані слід за офіційною статистичною інформацією.

На наступному етапі відібрані показники необхідно дослідити на предмет характеру їх впливу на економічну чи соціальну ефективність співробітництва, тобто за можливістю отримання позитивного чи негативного синергетичного ефекту. Такі дії необхідно проводити спираючись на аналіз динаміки змін абсолютних та відносних статистичних показників, класифікованих на першому етапі, а також на експертні оцінки, бо за деякими складовими обсягів міжрегіональних потоків відсутні офіційні дані.

Отримані таким чином дві групи індикаторів (збільшення корисного ресурсу та погіршення соціально-економічного стану) мають сформулювати систему показників, входячи до її складу з відповідною ранговою позицією (за силою впливу) та напрямом дії (знак «+» чи «-»). Такий методичний інструментарій дозволить виявити тільки інформативні в інтеграційному аспекті показники, що значно спростить оцінювання перебігу процесу та результатів міжрегіонального співробітництва як загалом, так і за окремими напрямами та програмами.

Висновки. Отже, міжрегіональне співробітництво є тим новітнім інструментом інтеграційного розвитку, який не тільки вирішує проблемні питання забезпечення життєдіяльності регіону, але й будує підґрунтя для економічного зростання. Визначені в ході дослідження основні форми та напрями міжрегіонального співробітництва удосконалюють наявні основи управління просторовими взаємовідносинами, що дає можливість для під-

вищення ефективності діяльності їх учасників. Запропоновані методичні засади оцінювання-перебігу процесів та результатів міжрегіонального співробітництва є підґрунтям подальших досліджень щодо визначення такої оцінки, а також сукупного синергетичного ефекту, що характеризує рівень співробітництва та резерви для подальшого поглиблення співпраці між регіонами країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бабінова О.* Міжрегіональне співробітництво: зміст, форми, роль та проблеми реалізації в Україні / О. Бабінова // Державне управління та місцеве самоврядування. — 2011. — Вип. 4 (11).
2. *Міжрегіональне співробітництво у системі нової регіональної політики України* / С.О. Біла, І.Г. Бабець, І.В. Валюшко, Я.А. Жаліло [та ін.]; за ред. Я.А. Жаліла. — К. : НІСД, 2011. — 32 с.
3. *Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети* : монографія / за ред. З.С. Варналія. — К. : НІСД, 2007. — 820 с.
4. *Мамонова В.В.* Регіональний розвиток. Міжрегіональна та трансгранична співпраця : навч. посіб. ; частина II / за заг. ред. М. Бойцуна, Я. Мудрого, О. Рудіка. — Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2009. — 96 с.
5. *Монастирний В.М.* Шляхи вдосконалення державного регулювання міжрегіонального співробітництва / В.М. Монастирний // Актуальні проблеми державного управління. — 2013. — № 2. — С. 97—104.
6. *Прокопенко Л.Л.* Розвиток регіонального співробітництва України в контексті європейської інтеграції : Монографія / Л.Л. Прокопенко, О.М. Рудік, І.Д. Шумляєва; за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. — Д., 2008. — 132 с.
7. *Сторонянська І.* Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку / І. Сторонянська; Інститут регіональних досліджень НАН України. — Львів, 2009. — 392 с.
8. *Державне управління регіональним розвитком України* : Монографія / за заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліла. — К. : НІСД, 2010. — 288 с.
9. *Семенов В.Ф.* Структурна перебудова економіки регіону (на прикладі Одеської області) / В.Ф. Семенов // Прикарпатський вісник: збірник наукових праць. — Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2007. — С. 6—12.
10. *Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року*: постанова Кабінету міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>
11. *Shevtsova A.* Synergy in Integration Development of Ukrainian Chemical Industry Enterprises / Shevtsova A., Grechanaya S. // *Ekonomisti*. — № 2. — 2013. — С. 45—51.
12. *Заблодська І.В.* Інфраструктурне забезпечення активізації міжрегіонального співробітництва в Україні: стан та задуми / І.В. Заблодська, Є.М. Ахромкін // *Прометей*. — 2013. — № 1. — С. 22—25.

13. Діденко Л.І. Теоретичні аспекти розвитку транзитного потенціалу регіону / Л.І. Діденко // Вісник Хмельницького національного університету. — 2011. — № 2, Т. 2. — С. 36—39.
14. Булеев И.П. Проблемы оценки эффективности интеграции предприятий: синергетический подход / И.П. Булеев, С.В. Богачев // Економіка промисловості. — 2009. — № 4. — С. 126—133.
15. Волинчук Ю.В. Синергетичний ефект сталого розвитку регіонів / Ю.В. Волинчук // Фінансовий прос-тір. — 2012. — № 3 — С. 66—70.
16. Водянка Л.Д. Синергетичний ефект у діяльності підприємств: класифікація та підходи до оцінювання / Л.Д. Водянка, І.В. Яскал // Вісник Хмельницького національного університету. — 2012. — № 3, Т. 2. — С. 7—12.
17. Янковий О.Г. Оцінка синергетичного ефекту виробничо-фінансових систем на основі детермінованих моделей / О.Г. Янковий, Н.В. Мельник, В.О. Янковий // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2014. — № 1. — С. 189—198.
18. Ахромкін Є.М. Диспропорції у промисловому розвитку регіону: монографія / Ахромкін Є.М., Кудріна О.Ю., Тарабановська С.В., Хмельницька О.І. — Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2013. — 180 с.
19. Заблодська І.В. Моніторинг реалізації стратегії економічного та соціального розвитку регіону : монографія / І.В. Заблодська, С.П. Дроботенко та інші. — Луганськ : Ноулідж, 2012. — 157 с.
20. Моделирование устойчивого развития регионов : Монография / Под общ. ред. Кизима Н.А. — Х. : ИНЖЭК, 2010. — 180 с.
21. Глуха Г.Я. Система показників економічного зростання / Г.Я. Глуха // Академічний огляд. — 2013. — № 2. — С. 5—12.
22. Бутенко Т.О. Оценка межрегиональной экономической интеграции в Украине / Т.О. Бутенко // Економіка та право. — 2013. — № 2. — С. 126—131.

Надійшла 11.05.2015

С.И. Гречаная

Институт экономико-правовых исследований
НАН Украины, г. Киев

МЕЖРЕГИОНАЛЬНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КАК СОВРЕМЕННЫЙ ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

В статье рассмотрены сущность и основы организации межрегионального сотрудничества. Выделены ее приоритетные направления на современном этапе. Доказано наличие ряда преимуществ использования регионами данной формы сотрудничества. Определены организационные формы межрегионального сотрудничества на разных уровнях. Обоснована его тесная связь с экономическим ростом регионов. Разработан и предложен методический подход к формированию системы показателей межрегионального сотрудничества.

Ключевые слова: межрегиональное сотрудничество, интеграция, синергетический эффект, экономический рост, регион, показатель, формы.

S.I. Grechana

Institute of Economic and Legal Researches
of NAS of Ukraine, Kyiv

INTERREGIONAL COOPERATION AS UP-TO-DATE FACTOR OF ECONOMIC GROWTH

In article are described essence and fundamentals of inter-regional cooperation organization. Marked out its priority areas at the present stage. Proved existence of a range of advantages as to application of such instrument for cooperation at the regional level. Defined organizational forms of inter-regional cooperation at various levels. Substantiated its close link with economic growth of regions. Worked out and suggested technical approach to the forming of system of inter-regional cooperation indicators.

Key words: interregional cooperation, integration, synergetic effect, economic growth, region, indicator, forms.